

integracyjna wymiana myśli przedstawicieli środowisk naukowych, przysłużyła się metodom gromadzenia zarówno materialnego, ja i niematerialnego dziedzictwa społeczności lokalnych.

Marcin Stańczuk
Muzeum Wsi Radomskiej

Konferencje w Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu 2010, 2011

W pierwszych latach XXI wieku Muzeum Wsi Mazowieckiej (MWM) w Sierpcu podjęło szeroką działalność inwestycyjną. Wybudowano m.in. nowe obiekty przeznaczone na cele administracyjne, konserwatorskie i magazynowe. Kilka lat temu oddano do użytku kompleks hotelowo-konferencyjny. Powstały tym samym dogodne warunki dla organizacji wszelkiego rodzaju spotkań – odczytów, sympozjów, sesji. Placówka aktywnie możliwości te wykorzystuje. Świadczą o tym dwie konferencje zorganizowane tu w odstępie niespełna 11 miesięcy.

W dniach 25–26 października 2010 odbyła się w MWM ogólnopolska konferencja naukowa zatytułowana: *Rola muzeów w kształtowaniu tożsamości narodowej, społecznej i kulturowej*. Uczestników powitał i otworzył obrady Jan Rzeszotarski – dyrektor MWM, zaś dr hab. Wojciech Olszewski – kierownik Katedry Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu wygłosił referat wprowadzający w tematykę konferencji. Pierwszego dnia obrad wygłoszono 14 referatów w trzech częściach. W każdej z nich prezentowano zagadnienia zbliżone tematycznie. Poniżej wspomniane zostaną tylko niektóre z wystąpień.

Prof. nadzw. dr hab. Dariusz Matelski (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu) w referacie zatytułowanym *Rola muzeów polskich w restytucji utraconego dziedzictwa kultury w XX – XXI wieku* mówił o napiętych relacjach międzynarodowych w kwestii zwrotu dóbr kultury. Na skutek rozmaitych zawirowań dziejowych – głównie wojen – na terenie sąsiadujących z Polską państw Niemiec, Ukrainy i in. znalazły się bardzo cenne obiekty należące niegdyś do polskich instytucji lub obywateli. Prelegent naświetlił skomplikowane szczegóły prawne związane z rewindykacją i restytucją dóbr kultury, zaznaczając, że nie bez znaczenia pozostają także uprzedzenia, stereotypy a nawet osobiste doświadczenia przedstawicieli negocjujących stron. Z dużym zainteresowaniem wysłuchano referatu dr Anny Nadolskiej–Styczyńskiej (KEiAK UMK w Toruniu) *Być muzealnikiem: pytanie o tożsamość zawodową?* A. Nadolska–Styczyńska podjęła kwestę etosu muzealnika, opierając swoje wnioski i spostrzeżenia na bogatym materiale empirycznym. Badaczka przeprowadziła liczne rozmowy ze swoimi

„kolegami po fachu” (pracowała kiedyś w Muzeum Archeologicznym i Etnograficznym w Łodzi), ustalając m.in. jakie cechy – zdaniem muzealników – są istotne by wykonywać dobrze ten zawód. Referat A. Nadolskiej-Styczyńskiej zawierał szereg cennych wskazówek przydatnych zarówno młodym muzealnikom, jak i tym, którzy myślą dopiero o pracy w instytucjach kultury. Mgr mgr Seweryn Grodny i Przemysław Solecki – obaj z Urzędu Statystycznego w Krakowie – w referacie zatytułowanym *Procesy instytucjonalizacji pamięci na przykładzie państwowej i samorządowej polityki muzealnej* nakreślili za pomocą wielu tabel i wykresów zasady finansowania placówek muzealnych, wyprowadzając z prezentowanych przez siebie badań statystycznych szereg interesujących wniosków.

W kilku referatach autorzy starali się doprecyzować związki muzeum z zagadnieniem tożsamości m.in.: *Tożsamość regionalna: mit czy rzeczywistość* (mgr Adriana Garbatowska, Wielkopolski Park Etnograficzny w Dziekanowicach); *Muzeum i jego otoczenie a tożsamość lokalna* (dr Katarzyna Barańska, Instytut Kultury Uniwersytetu Jagiellońskiego); *Rola muzeów w kształtowaniu tożsamości regionalnej* (mgr Sylwester Kielbasiewicz, KEiAK UMK w Toruniu). W innych wystąpieniach została poruszona tematyka dotycząca roli konkretnych muzeów w kształtowaniu tożsamości m.in.: *Czy muzealnictwo na wolnym powietrzu kształtuje tożsamość kulturową? Rozważania na przykładzie MWM w Sierpcu* (mgr Kamila Chrzanowska, MWM w Sierpcu); *W Schreiberhau i w Szklarskiej Porębie: dom Carla i Gerharda Hauptmannów depozytariuszem tradycji artystycznych regionu* (mgr Jakub Stelągowski, KEiAK UMK w Toruniu); *Jak odnieść sukces we współczesnej kulturze, czyli o przypadku Muzeum Chłopa Rumuńskiego w Bukareszcie* (dr Ewa Kocój, Instytut Kultury UJ). Mgr Aleksandra Jarysz z Muzeum Etnograficznego w Toruniu w referacie pod tytułem *Rola wykorzystywania archiwalnych materiałów filmowych i fotograficznych we współczesnym wystawiennictwie etnograficznym, na przykładzie rozwiązań multimedialnych na wystawie „Tajemnice codzienności. Kultura ludowa i jej pogranicza od Kujaw do Bałtyku (1850–1950)”*, opowiedziała o rozwiązaniach zastosowanych w realizacji wymienionej w tytule wystawy. Referat ten uzupełniony był prezentacją archiwalnych fotografii znajdujących się w kolekcji Muzeum Etnograficznego w Toruniu.

Na zakończenie pierwszego dnia obrad głos zabrał dr Łukasz Gawęł z Instytutu Kultury UJ, który w referacie pt. *O zarządzaniu wizerunkiem, wizualnością, obrazem i reprodukcją. Muzea okiem uczestnika rynku usług kulturalnych, fotografa*, wydawcy opowiadał o irytujących niedociągnięciach w ramach wystaw muzealnych – niefrasobliwych drobiazgach, które dostrzegł jako zwiedzający, a których obecność obnażył za pomocą wykonanych przez siebie fotografii i wnikliwego komentarza. Wystąpienie Ł. Gawęły wywołało emocjonującą dyskusję, podczas której omówiono również szereg innych problemów nurtujących środowisko muzealników. Prelegenci odpowiedzieli na zadane pytania.

Drugiego dnia obrad uczestnicy konferencji wysłuchali 6 referatów. Autorzy 4 z nich, przeanalizowali działalność wybranych muzeów znajdujących się poza granicami Polski. Tematy i autorzy wystąpień w tej części konferencji to: *Rola Muzeum Yad Vashem w kształtowaniu tożsamości młodych Izraelczyków* (mgr Katarzyna Suszkiewicz, Instytut Europeistyki UJ); *Rola muzeów na Marty-nice w tworzeniu nowej tożsamości narodowej, społecznej i kulturowej* (mgr Małgorzata Sokołowska-Krysiewicz, KEiAK UMK); *Taman Mini „Indonesia Indach” jako przykład indonezyzacji kultur Indonezji*, (mgr Renata Lesner-Szwarc, KEiAK UMK). Warto wspomnieć o referacie wygłoszonym przez jedynego zagranicznego gościa konferencji – mgr Tatianę Mosunową ze Swierdłowska, zatytułowanym: *Rola Uralskiego Muzeum Krajoznawczego w kształtowaniu tożsamości narodowej, społecznej i kulturowej w XIX–XXI*. Tę część konferencji uzupełniły referaty: mgr Wiktorii Blacharskiej (Muzeum Etnograficzne w Oliwie) *Muzea w służbie zachowania pamięci narodowej, czyli komu potrzebne Muzeum Kresowe* oraz mgr. Arkadiusza Jełowickiego (Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu w Szreniawie) *Prezentacja kultury mniejszości narodowych i etnicznych w Muzeum Narodowym Rolnictwa w Szreniawie*.

Konferencja była dobrą okazją do wymiany poglądów i spojrzenia z różnych perspektyw na zagadnienie tożsamości i rolę muzeów w jej kształtowaniu. Uczestnicy rozstali się z obietnicą powtórnego, równie inspirującego spotkania w tym samym miejscu.

Okazja nadarzyła się niebawem. W 2011 roku minęło 40 lat od założenia placówki (pierwotna nazwa: Muzeum Etnograficzne w Sierpcu). Rocznicę postanowiono uczcić organizując kolejną konferencję. Tym razem spotkanie muzealników i muzeologów przybrało charakter międzynarodowy, a jego tytuł brzmiał: *Muzea na wolnym powietrzu – stare problemy, nowe wyzwania, kierunki rozwoju*.

Konferencję poprzedziły obchody rocznicowe, w których uczestniczyli m.in. posłowie na Sejm RP Mirosław Koźlakiewicz i Aleksander Sopliński oraz Marszałek Województwa Mazowieckiego Adam Struzik. Ten ostatni występował w podwójnej roli gościa i gospodarza jednocześnie. MWM jest bowiem jednostką organizacyjną Samorządu Województwa Mazowieckiego. Główną część uroczystości uświetnił występ Państwowego Ludowego Zespołu Pieśni i Tańca „Mazowsze”.

Konferencja odbyła się 8 września, w jednej z nowoczesnych sal, którymi obecnie dysponuje MWM. Uczestników przywitał – podobnie jak 11 miesięcy wcześniej – dyrektor muzeum. Pierwszym prelegentem był dr Richard Harris reprezentujący Weald&Downland Open Air Museum w Wielkiej Brytanii. Wygłosił referat pod tytułem *History and Future Developments at the Weald & Downland Open Air Museum*.

Nakreślił rys historyczny reprezentowanej przez siebie placówki. Zwrócił uwagę, że na jej powstanie i kształt miało wpływ szereg czynników, takich jak

rozwój teorii skansenowskiej w europie, doświadczenia amerykańskie (powstanie Colonial Williamsburg) oraz inspiracje rodzime. Lewicowe rządy brytyjskie po II wojnie światowej zainicjowały szereg działań zmierzających do zachowania angielskiego dziedzictwa narodowego.

R. Harris przedstawił współczesność Weald&Downland Open Air Museum, na terenie którego zgromadzono głównie obiekty XVIII-wieczne. Zwrócił uwagę na konieczność prowadzenia w sposób ciągły źródłowych badań historycznych jak również penetracji archeologicznej terenów otaczających obiekty wyznaczone do translokacji. Interesujące kwestie dotyczyły także działań na polu edukacji. We współpracy z wyższymi uczelniami Bournemouth oraz Yorku zorganizowano szkolenia i kursy na temat konserwacji domów drewnianych. Działania te, koordynowane przez muzealników, przynoszą placówce spory dochód. Uczestnicy kursów płacą 60–90 funtów dziennie zaś muzeum „sprzedaje” rocznie ok. 4000 takich dni. R. Harris przedstawił także wiele innych imponujących danych. Brzmieć to może dosyć paradoksalnie, jednak Muzeum zdobyło nagrodę za innowacyjność w architekturze, za sprawą nowego obiektu magazynowo-wystawienniczego w kształcie muszli. Jego konstrukcja zawiera bowiem wiele prekursorskich rozwiązań technicznych. Muzeum dysponuje parkingiem na 700 miejsc, posiada listę ok. 400 wolontariuszy, którzy są w stanie przepracować 35 tysięcy godzin rocznie. Kończąc swoje wystąpienie R. Harris podkreślił, że kluczami do sukcesu tego typu placówek są solidnie prowadzone badania i entuzjazm pracowników.

Z kolei dr Elo Lutsepp z Estonian Open Air Museum wygłosiła referat *The Open Air Museum Outside the Museum Territory. Research of Estonian Rural Architecture in Nowadays*. Podobnie jak wcześniej R. Harris także i E. Lutsepp przedstawiła rys historyczny reprezentowanej przez siebie placówki, zaznaczając, że posiada ona charakter centralny. Liczący ponad 80. ha. teren muzeum podzielono bowiem na 4 strefy prezentujące obiekty z 4. historycznych regionów Estonii. Prelegentka skoncentrowała się na realizowanym od 2005 roku projekcie ochrony cennych obiektów drewnianej architektury, znajdujących się poza muzeum i pozostających w rękach prywatnych. Obiekty te nie są objęte żadną opieką konserwatorską, więc program ochrony koncentruje się wokół kwestii uświadamiania wartości tego typu obiektów oraz szkoleń w zakresie dbałości o ich stan. E. Lutsepp przybliżyła walory charakterystycznej dla Estonii formy architektonicznej tzw. „stodół mieszkalnych”. Program, o którym opowiadała zakłada inwentaryzację tego typu obiektów, których zachowało się jeszcze ok. 3000. Gwałtowne zmiany w stylu życia, a co za tym idzie w architekturze mieszkalnej, stanowią jednak poważne zagrożenie dla ich istnienia. Nakłonienie właścicieli do zachowania i dalszego wykorzystywania mieszkalnych stodół wydaje się zatem zagadnieniem kluczowym.

W pierwszej części konferencji, jako ostatnia wystąpiła dr Anna Permilovskaja – członek Rosyjskiej Akademii Nauk, pracownik Instytutu Problemów

Ekologicznych Północy oraz Uniwersytetu w Petersburgu Filia w Archangielsku. Zapowiadany w programie tytuł referatu *Forming Agricultural in the Architectural Exposition of the Open Air Museum „Malye Korely”* został ostatecznie zmieniony na *The Ceremony in the Open Air Museum. Tradition and Present*. Wystąpienie poświęcone zostało inscenizacjom świąt i obrzędów, realizowanym na terenie Państwowego Muzeum Drewnianego Budownictwa i Sztuki Ludowej Północnych Rejonów Rosji Małyje Korieły w obwodzie archangielskim. To największe muzeum pod gołym niebem w Rosji, obejmujące prawie 140 ha., otwarte dla zwiedzających w 1973 roku. A. Permilovskaja omówiła szczególnie etapy tradycyjnej ceremonii ślubno-weselnej. Istotą działań skansenowskich w tym przypadku bywa obecność młodej pary, która rzeczywiście zawiera w tym czasie związek małżeński. Muzeum umożliwia w ten sposób nowożeńcom nawiązanie do tradycji i zadeklarowanie swojego stosunku do przeszłości. Nie bez znaczenia jest także urealnienie całej sytuacji w oczach turystów odwiedzających muzeum. Inscenizacje tego typu placówka organizuje od połowy lat 80. XX w. Cieszą się one niesłabnącym zainteresowaniem. Uzupełnieniem referatu był 30-minutowy film pt. *Arkhangelsk State Museum of Wooden Architecture and Folk Art “Malye Art”*.

Drugą – popołudniową część konferencji wypełniły wystąpienia polskich praktyków i teoretyków. Roman Tubaja zaprezentował, opracowany wspólnie z prof. Janem Święchem (Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie) referat *Czy potrzebne są zmiany nazw własnych muzeów na wolnym powietrzu w Polsce*. Badacze przeanalizowali nazwy jakie przyjęto dla pierwszych muzeów na wolnym powietrzu w Polsce zauważając, że rodzime pomysły nazewnicze takie jak „osiedle muzealne”, „osiedle za-bytkowe” czy „ogrodziec” ostatecznie się nie przyjęły. Ten sam los spotkał niektóre powojenne propozycje nazewnicze m.in. „muzeum w plenerze” autorstwa Ksawerego Piwockiego. Podkreślono rolę jaką w procesie ustalania stosownych terminów na rodzimym gruncie odegrały: teoretyczne stanowiska członków Rady Muzealnej w Sanoku zastanawiających się nad nazwą dla powstającej tam placówki; treść *Memoriału w sprawie ochrony budownictwa drewnianego w Polsce. Program organizacji parków etnograficznych* (1966); koncepcje Jerzego Czajkowskiego; dyskusje zamieszczone na łamach pism takich jak „Materiały Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku”, „Acta Scansenologica”, „Biuletyn Stowarzyszenia Muzeów na Wolnym Powietrzu w Polsce” i in. Następnie R. Tubaja dokonał przeglądu nazw stosowanych obecnie, wskazując na ich różnorodność: muzeum wsi, muzeum budownictwa ludowego, rezerwat etnograficzny, park budownictwa ludowego, to tylko niektóre z nich. Najpopularniejszym jednak, używanym od początków XX w. terminem jest „skansen” w różnych kombinacjach. Nie da się i – zdaniem R. Tubai i J. Święcha – nie ma potrzeby rugowania tego terminu z oficjalnych lub półoficjalnych nazw placówek. Należy pamiętać, że nazwa to marka. Bez solidnego uzasadnienia rewolucje

w tym zakresie mogą być kosztowne nie tylko ze względu na konieczność zmiany pieczętek, wizytówek, tablic i druków. W referacie odniesiono się także do funkcjonujących rozróżnień na *muzeum wsi* i *park etnograficzny*. Stwierdzono, że pojęcia te mają raczej charakter umowny, gdyż muzea wsi nie zawsze odwzorowują jakąś strukturę przestrzenną, a wiele muzeów ma charakter hybrydyczny. Swoje dociekania autorzy uzupełnili inwentaryzacją nazw odnoszących się do małych placówek *in situ*, które z reguły przyjmują formę *zagroda*.... z przymiotnikowym uzupełnieniem odnoszącym się do zajęć pierwotnych właścicieli, ich nazwiska lub nazwy regionu etnograficznego

Kolejny referat nosił tytuł *Skanseny i ekomuzea. Przeszłość przyszłości?* Jego autorka – dr Katarzyna Barańska z Instytutu Kultury Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie – próbowała odpowiedzieć na szereg istotnych, postawionych na wstępie pytań. Jedno z nich brzmiało: czego i na ile możemy – zgodnie z hasłem Hazeliusa – dowiedzieć się w skansenach o sobie samych? Z szeregu kwestii i wniosków wyprowadzonych przez badaczkę wynika, że w muzeach nie poznajemy samych siebie, a raczej to co odeszło w przeszłość. Powołując się na własne badania prowadzone wśród turystów odwiedzających XVIII-wieczny spichlerz *in situ* w Niedzicy K. Barańska zauważyła, że wiedza o przeszłości jest zresztą tym, czego zwiedzający oczekują. Skarżą się oni m.in. na brak informacji o eksponatach i epokach z których one pochodzą. Uniemożliwia to ich zdaniem umieszczenie obiektu w całościowym systemie kultury. To swoista pułapka dla muzeów, gdyż efektywna dystrybucja wiedzy wymaga ożywienia ekspozycji, co zawsze staje się ryzykowne merytorycznie. Prelegentka podjęła kwestię autentyzmu ekspozycji i zasadności stosowania kopii. Podała przykład Muzeum Michała Bułhakowa w Kijowie zorganizowanego w domu pisarza. Wszystkie elementy, które stanowią uzupełnienie kolekcji przedmiotów (czyli te, z którymi Bułhakow nie miał kontaktu) są białe. To – zdaniem prelegentki – znakomita realizacja postulatu uczciwego informowania o statusie obiektu. Według badaczki większe szanse na pełnienie roli „lustra”, w którym dostrzec możemy samych siebie mają ekomuzea, gdyż obejmują obszary zarówno środowiska kulturowego jak i naturalnego. Atrakcyjna wydaje się także kwestia ukazywania w muzeach historii „zwykłych ludzi”. To – zdaniem K. Barańskiej – może ułatwić zakorzenienie w regionie i wzmóc poczucie odpowiedzialności obywatelskiej.

Dr Maciej Prarat z Muzeum Etnograficznego im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu zaprezentował referat zatytułowany *Badania architektoniczne zabytków architektury drewnianej translokowanych na teren muzeum pod gołym niebem na przykładzie zagrody z Gutowa*. Przedstawił w nim kompleksowy proces konserwacji architektury drewnianej. Poszczególne jego etapy – od wstępnego rozeznania zabytku poczynawszy – pozwalają ostatecznie dokonać zabytkoznawczej analizy wartościującej, a nawet pokusić się o hipotetyczną rekonstrukcję stanu pierwotnego. Warto podkreślić, że obiekt z Gutowa w województwie kujawsko-pomorskim, który służył M. Praratowi do zobrazowania

procesu konserwatorskiego, znajduje się w orbicie zainteresowań Muzeum Etnograficznego w Toruniu.

Ostatnia prelegentka – Ilona Jaroszek – dyrektor Muzeum Wsi Radomskiej w Radomiu, w swoim wystąpieniu zatytułowanym *Czy nadchodzi zmierzch muzealnictwa?*, skoncentrowała się na roli kierowników muzeów oraz warunkach zarządzania tego typu placówkami. Zwróciła uwagę na zawile kwestie wyceny i ochrony obiektów oraz ograniczone możliwości ich wymiany lub sprzedaży. Wskazała, że na warunki pracy dyrektora oraz możliwości jego działań wpływają takie zjawiska jak: marginalizacja kultury ambitnej na rzecz popularnej, konieczność działań w komercyjnym otoczeniu, ekspansja języka zarządzania i działań biznesowych wypierającego język humanistycznej dyskusji o kulturze, którym tradycyjnie posługują się muzealnicy. Szef placówki, starając się zapewnić jej sukces, musi sprostać oczekiwaniom licznych środowisk: rad muzealnych, polityków, sponsorów, mediów, naukowców etc.

W dyskusji odniesiono się do wszystkich wygłoszonych w trakcie konferencji referatów. Szczególnie intensywnie dyskutowano nad kwestiami poruszonymi w wystąpieniach R. Tubai i J. Święcha (zwrócono uwagę na prywatne inicjatywy turystyczno-rozrywkowe, które bałamutnie przejmują nazwę „skansen”); I. Jaroszek (wskazywano na niekorzystne zapisy w aktach prawnych dotyczących funkcjonowania muzeów); K. Barańskiej (dyskutanci podkreślili konieczność stosowania kopii w realiach skansenowskich, zwrócili uwagę na zasadniczą rolę autora ekspozycji, który – co podkreślał J. Święch – kreuje autorską wizję rzeczywistości).

Należy docenić niezwykłą staranność organizacyjną sierpeckich konferencji. Zadbano o każdy szczegół mogący korzystnie wpłynąć na jakość wystąpień i komfort dyskusji. Warto również zaznaczyć, że w 2011 roku zainaugurowano wydawnictwo pt. „Rocznik Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu”. W kolejnych tomach ukazać się teksty referatów wygłoszonych podczas obydwu konferencji.

Kamila Chrzanowska
Muzeum Wsi Mazowieckiej
w Sierpcu
Damian Kasprzyk
Uniwersytet Łódzki